Elämänote-ohjelman koordinoinnin arviointi

Elämänote-ohjelman koordinaation rakentuminen, lähtökohdat, toimintatavat ja onnistumiset

Sisällysluettelo

Johdanto 2
1. Koordinaation tavoitteet 2
2. Koordinaatiotoiminnan organisointi ja toteutus 3
3. Kumppanit ja yhteistyö ohjelman ja koordinaatiotoiminnan tukena 4
4. Elämänote-koordinaation viestintä 5
Vaikuttamisviestintä 7
5. Tuotosten ja toimintatapojen levittäminen 8
6. Johtopäätökset ja suositukset 8
LIITE 1. Raportin lähteet
LIITE 2. Elämänote-ohjelman koordinaation tuottamia viestinnän aineistoja

Ikäinstituutti

valli.fi

Johdanto

Tämän raportin tavoitteena on kuvata ja arvioida Elämänote-ohjelman koordinaation rakentumista, lähtökohtia, keskeisiä toimintatapoja ja onnistumisia. Arvioinnin katse on omassa toiminnassa.

Elämänote-ohjelman juuret ovat keväässä 2018, jolloin STEA avasi haun järjestöille ohjelmaan. Kokonaisuuteen haettiin koordinaatiohanketta ja hankkeita, joiden yhteisenä tavoitteena oli lisätä ikäihmisten osallisuutta, hyvää arkea ja elämänhallintaa. Erityisesti tavoite oli saada mukaan haasteellisissa tilanteissa olevia ikäihmisiä, joita ei aiemmin ollut tavoitettu toiminnan piiriin. Elämänote-ohjelman koordinaatiosta vastasivat Ikäinstituutti ja Vanhus- ja lähimmäispalvelunliitto VALLI ry yhdessä ja ohjelmaan osallistui 20 hanketta.

Hankkeiden toimintaa ja niissä syntyneitä toimintamalleja on kuvattu ”Osallisuutta, elämänhallintaa ja hyvää arkea iäkkäänä. Elämänote-ohjelma” -kirjassa. Kirja kuvaa myös muun muassa ohjelmakauden yleisellä tasolla sekä tiivistää eri osa-alueilla saadut tulokset. Tässä raportissa kiteytetään koordinaatiotoiminnan myötä syntyneitä oivalluksia ja oppeja muiden hyödynnettäväksi.

1. Koordinaation tavoitteet

Koordinaation työn lähtökohta oli Ikäinstituutin ja VALLI ry:n yhteistyönä tekemä hankehakemus, joka kuvasi toiminnan taustaa, tavoitteet, toteutuksen suuntaviivat, tulokset sekä arviointisuunnitelman. Hakemus muodosti koordinaatiotoiminnan aloittamiselle tukevan pohjan. Koordinaatiotiimiin rekrytoitiin viisi henkilöä Ikäinstituuttiin ja yksi VALLI:in. Koordinaation toiminta-alueet olivat hankkeiden mentorointi, tutkimus, viestintä sekä koordinointi. Koordinaatiotiimin monipuolinen osaaminen oli keskeinen tekijä toiminnan onnistumiselle. Koordinaatiotoiminnan alussa muodostettiin yhteistä ymmärrystä ja visiota käymällä läpi koordinaation tavoitteita, ohjelman keskeisiä käsitteitä ja sopimalla yhteisistä työskentelytavoista.

Toiminnan alkuvaiheessa koordinaatiossa työstettiin tavoitetaulukko, jossa hankesuunnitelmassa kuvattuihin tavoitteisiin määritettiin keinot ja toiminnot sekä kuvattiin onnistumista kuvaava arviointimittari ja tieto. Tämä taulukko toimi jatkossa koordinaation tuloksellisuuden arvioinnin työvälineenä ja työn etenemisen tukikehikkona.

Koordinaatiotoiminnan alkuvaiheessa perehdyttiin huolellisesti ohjelmassa mukana olevien hankkeiden suunnitelmiin. Huolellinen perehtyminen ja hankkeisiin liittyviin yhteisiin ja erotteleviin tekijöihin liittyvä keskustelu auttoi kirkastamaan osallisuuden, elämäntilanteiden haasteellisuuden sekä kotona asumisen tukemisen moninaisuutta.

Osallisuus oli ohjelman ydinteema, jota avattiin toiminnan alkuvaiheessa monista näkökulmista niin koordinaatiotiimissä, tutkimuskirjallisuuden pohjalta kuin yhdessä ohjelmassa mukana olevien hankkeiden kanssa verkostopäivillä. Ohjelman yhtenä osana olevan tutkimuksen osana tehtiin kirjallisuuskatsaus iäkkäiden osallisuutta käsittelevästä tutkimuksesta ja se auttoi rakentamaan osallisuuden ulottuvuuksia avaavia viitekehyksiä. Osallisuus moniulotteisena ilmiönä ja käsitteenä kiteytyi sen osatekijöitä kuvaavaksi nelikentäksi, jota käytettiin koko ohjelmakauden ajan, kun tuettiin hankkeita tavoitteidensa saavuttamisessa. (Lisää tietoa osallisuustutkimuksen tuloksia kuvaavissa raporteissa.)

- ***Onnistuneen koordinaation alkutaipaleella toiminnan tuloksellisuuden kannalta on tärkeää panostaa yhteisen kielen ja tekemisen löytämiseen. Tämä on oleellista etenkin silloin, kun***

ohjelman tavoitteena on haasteellisissa tilanteissa olevien iäkkäiden tavoittaminen (hyvin moninainen kohderyhmä) ja kehitettävät työmenetelmät ovat moninaiset.

2. Koordinaatiotoiminnan organisointi ja toteutus

Koordinaatiotoiminnalle luotiin rakenteet ja käytännöt. Toiminnan organisoituminen tapahtui kahdella tasolla: koordinaatiotoiminnan johtamiskäytäntöjen rakentaminen kahden taustajärjestön yhteisjohtamiseen sekä koordinaatiotiimin toiminnan organisoituminen ja toimintatavoista sopiminen.

Koordinaatiotiimi koostui koordinaattorista, kahdesta suunnittelijasta/mentorista, viestinnästä ja tutkimuksesta vastaavista henkilöistä sekä sihteerin työpanoksesta (0,5 htv). Mentoreiden työpanos jakautui kahteen taustaorganisaatioon, eli toinen mentori oli Ikäinstituutista ja toinen VALLI:sta.

Koordinaattorin tehtävä oli paitsi varmistaa, että tiimin työskentely johtaa tavoitteita kohti, myös muun muassa fasilitoida ohjelman verkostoja, tehdä kansallisesti yhteistyötä ohjelman teemaan linkittyvien toimijoiden kanssa ja rakentaa hankeperheelle esimerkiksi verkostopäiviä ohjelman tavoitteiden saavuttamisen tukemiseksi. Tiimin tutkijalla oli kokonaisvastuu arvioinnista. Tähän sisältyi hankkeiden tekemän työn kokonaisseuranta (esim. tavoitettujen iäkkäiden määrä) ja hanketyön vaikutusten arviointi. Tutkija vastasi myös ohjelman osana tehdystä laadullisesta seurantatutkimuksesta sekä menetelmän kehittämisestä (iäkkäät kanssatutkijoina), jolla tutkimus toteutettiin. Viestintäsuunnittelijan tehtävä oli vastata ohjelman hankkeille suunnatusta sisäisestä viestinnästä sekä ulkoisesta viestinnästä ja vaikuttajaviestinnästä.

Koordinaatiotiimin kaksi mentoria muodostivat linkin hankkeiden käytännön kehittämistyöhön. Heidän tehtäväänsä kuului tiivis ja säännöllinen yhteydenpito hankkeisiin, jonka kautta kentältä hankkeista kiteytyneet huomiot, kehittämistarpeet ja toiveet tuotiin yhteisiin kokouksiin tiedoksi ja tarvittaessa työstettäväksi. Molemmilla mentoreilla oli vastuullaan 10 hanketta ja he keskustelivat säännöllisesti hankkeiden tilanteesta ja suunnittelivat yhdessä hankkeita koskevia koordinaation puolelta tarjottavia tukitoimenpiteitä. Mentorit vastasivat koordinaation hankkeiden tueksi toteuttamista vertaistapaamisista ja temaattisista koulutuksista.

Koordinaation tavoitteena oli huolehtia siitä, että yhteinen keskustelu ohjelman keskeisistä teemoista pysyi yllä ja rikastui kaikilla tasoilla ohjelman aikana. Keskustelua käytiin eri tasoilla: koordinaatiotiimissä, hankkeiden verkostopäivillä ja hankkeille suunnatuilla etätapaamisilla. Koordinaatio tuotti tietoa hankkeiden työn tueksi, kävi jatkuvaa vuoropuhelua yksittäisten hankkeiden kanssa ja loi foorumeita hankkeiden väliselle keskustelulle sekä kokosi hankkeilta tietoa koordinaation toiminnan, vaikuttamistyön ja viestinnän tueksi.

Koordinaatiosta vastaavien tahojen yhteisen vaikuttamistyön tehokkuuden lisäämiseksi sekä tiedonkulun varmistamiseksi perustettiin yhteisjohtamisen ryhmä, johon kuului kummankin taustaorganisaation ohjelmatyöstä vastaavat johtajat sekä ohjelman koordinaattori. Yhteisjohtamisen ryhmä kokoontui 4–6 kertaa vuodessa. Yhteisjohtamisen avulla luotsattiin toiminnan suuntaa ja kiinnitettiin taustaorganisaatioiden asiantuntemusta koordinaation tueksi sekä tehtiin monitasoista yhteistyötä. Yhteisjohtamisen ryhmä toimi koordinaation johtamisen, taustaorganisaatioiden asiantuntemuksen hyödyntämisen sekä toiminnan suuntaamisen ja arvioinnin rakenteena. Yhteisjohtamisen kokouksissa käytiin säännöllisesti läpi koordinaation eri toiminnot (vaikuttamistyö, verkostot, tutkimus, viestintä, hankementorointi, talous).

Kahden järjestön yhteistyön rakentumiseen panostettiin, ja se tuki yhteisen ymmärryksen syntymistä ja käytäntöjen muodostumista. Yhteisen kielen muotoutumiselle sekä ymmärryksen ja käytäntöjen muotoutumiselle tulee varata riittävästi aikaa. Oli tärkeää myös yhdessä keskustellen etsiä vaikuttamistyön mahdollisuuksia, löytää yhteisen toiminnan areenoita sekä paikantaa hyödynnettävissä olevia verkostoja viestinnälle ja tulosten levittämiselle ja juurruttamiselle. Laajassa kahden järjestön kokonaisuudessa tarkoituksenmukaisen johtamisjärjestelmän rakentamisessa on tärkeää kehittää ohjelmaa ja koordinaatiota palvelevia toimintatapoja.

Koordinaatiotiimi organisoitui tekemään monitasoisesti yhteistyötä ohjelman tavoitteiden saavuttamiseksi. Tiimin säännölliset kokoukset mahdollistivat tavoitteiden arvioinnin, toiminnan suuntaviivoista sopimisen sekä oman toiminnan arvioinnin. Viikoittaiset tiimikokoukset ja kuukausittaiset arviointikokoukset muodostivat koordinaatiotoiminnan rungon.

Laaja koordinaatiotyö edellytti, että viikko- ja kokoavissa kuukausikokouksissa käytiin läpi kaikki koordinaatiotyön osa-alueet (hankkeiden tukeminen, viestintä ja vaikuttamistyö sekä tutkimus). Tämä auttoi hahmottamaan kokonaiskuvaa sekä eri osa-alueiden toiminnan etenemistä.

Tiimi arvioi ohjelman etenemistä ja omaa toimintaansa kuukausittain. Koordinaation taustajärjestöjen Elämänote-ohjelmatyöstä vastaavat johtajat osallistuivat kuukausikokouksiin tuoden asiantuntemuksensa tiimin tueksi ja hyödynnettäväksi ohjelman kehittämistyössä.

Kehittämispäivät järjestettiin kaksi kertaa vuodessa. Näiden päivien tavoitteena oli arvioida toimintaa systemaattisesti ja laajasti, suunnata toimintaa arvioinnin pohjalta uudelleen sekä kehittää koordinaation käytännön toimintatapoja.

Tiimin työtä sujuvoitti tiimin sisäisten tehtävien määrittely eli eri toimenkuvien mukana tulevat tehtävänkuvat. Pääosin eri tehtävät jakautuivat tiimin eri henkilöille, joskin joissakin prosesseissa vastuuta jaettiin niin, että prosessikohtaisesti useampi henkilö vastasi ao. tehtävästä. Tiimi kävi paitsi kokouksissa, myös muutoin aktiivista vuoropuhelua ja moni kokonaisuus toteutuikin enemmän yhteiskehittämisen tuloksena tehtävien limittyessä, kuin tarkkarajaisesti yhden henkilön työpanoksena.

- ***Johtamisjärjestelmän ja vastuiden selkeys, avoin ja joustava tiedonkulku toiminnan rakenteissa sekä systemaattiset arviointikäytännöt tukevat koordinaation toiminnan sujuvuutta ja kehittämistyön tavoitteellisuutta.***

3. Kumppanit ja yhteistyö ohjelman ja koordinaatiotoiminnan tukena

Ohjelman ja koordinaation työn sekä viestinnän ja verkostoitumisen tueksi muodostettiin ohjausryhmä, jonka tavoite oli kahtalainen: Ensinnäkin ohjausryhmään kutsuttiin tahoja ja henkilöitä, joilla oli osaamista ja näkemystä ohjelman kannalta oleellisista ja tärkeistä teemoista. Toiseksi ohjausryhmään kutsutuilla arvioitiin olevan sellainen yhteiskunnallinen verkosto, joka tukee ohjelmassa kehitetyn tiedon ja osaamisen leviämistä. Ohjausryhmässä oli edustus seuraavilta tahoilta: Ikäinstituutti, VALLI, Folkhälsan, Kuntaliitto, Kansalaisareena, Diakonissalaitos, YLE, ja THL (osallisuus) sekä henkilöjäseninä 2 emeritusprofessoria ja järjestöneuvos.

Ohjausryhmä kokoontui kaksi-kolme kertaa vuodessa. Kokouksissa arvioitiin koordinaation toiminnan tuloksellisuutta ja ohjelman etenemistä sekä käsiteltiin ohjelman sisällöllisiä teemoja kuten iäkkäiden tavoittamista, osallisuutta, viestinnän keinoja, tutkimuksen etenemistä sekä hankkeiden työn solmukohtia. Koordinaatiotiimi osallistui myös kokouksiin yhtäältä esitelläkseen toiminnan etenemistä ja toisaalta saamassa vinkkejä ja asiantuntija-arvioita toiminnan kehittämisen tueksi.

Ohjelman tueksi koottiin Elämänote-raati viidestä eri puolilla Suomea asuvasta iäkkäästä kokemusasiantuntijasta. Raati kokoontui ohjelman aikana yhteensä kahdeksan kertaa kommentoiden koordinaation suunnitelmia. Raati oli mukana kaikilla paitsi ensimmäisillä verkostopäivillä, antaen hankkeille mm. sparrausta ja havaintoja toiminnasta sekä tuoden iäkkäiden ääntä esiin. Elämänote-raati osallistui myös ohjausryhmän kokouksiin.

Koordinaatio teki yhteistyötä muiden samaan aikaan toimineiden STEA:n ohjelmakoordinaatioiden kanssa (Paikka auki/Nuorten Ystävät ja Arvokas/Setlementtiliitto). Ohjelmien koordinaattorit kokoontuivat muutaman kerran vuodessa yhteisten teemojen äärelle kuten osallisuuden lisääminen ja arvioinnin keinot. Lisäksi ohjelmissa toimivat tutkijat ja viestijät verkostoituvat ja tapasivat toisiaan vaihtaen kokemuksia. Ohjelmat esittelivät toimintaansa yhteisessä sessiossa keväällä 2020 SOSTE:n koulutustapahtuman osallistujille. Ohjelmat järjestivät keväällä 2021 kansallisen seminaarin osallisuus-teemaan liittyen yhteistyössä THL:n kanssa. Seminaarissa alan asiantuntijat ja poliitikot keskustelivat osallisuuden lisäämisen teemoista ja vaikka seminaari jouduttiin järjestämään striimattuna, se tavoitti 600 kiinnostunutta osallistujaa.

Koordinaatiotiimin tekemä muu yhteistyö ohjelman ulkopuolella liittyi pitkälti viestintä- ja vaikuttamistyöhön. Elämänote-tutkimuksen esittelyjen ja koordinaation tutkijan verkostoitumisen kautta ikääntyneiden osallisuuden ja hankkeessa luodun iäkkäitä osallistavan tutkimuksen teemat ja tutkimusote saivat näkyvyyttä.

Koordinaatiotiimi järjesti kaksi kertaa vuodessa hankkeille verkostopäivät. Puolivuosittaiset verkostopäivät toimivat keskeisenä ohjelman hankkeiden verkostoitumis-, yhteistyö- ja yhteiskehittämisareenana. Päivien sisällöissä otettiin huomioon ohjelman tavoitteet, keskeiset teema-alueet sekä yhteisen oppimisen ja yhteiskehittämisen mahdollistaminen. Päiviä suunniteltaessa huomioitiin tarkkaan lisäksi hankkeiden taholta tulleet kehittämistarpeet.

- ***Suurten teemojen, kuten osallisuus, edistämiseksi laaja verkostoituminen on suositeltavaa.***
- ***Tarvitaan monitasoisia verkostoja, erilasta asiantuntijuutta sekä avointa kehittämismieltä erilaisten tarpeiden huomioimisessa.***
- ***Ikäihmisten kokemusasiantuntijuus on tärkeä ja tuo arvokkaan lisän ohjelmamuotoiselle työlle mutta myös hankkeiden työhän.***

4. Elämänote-koordinaation viestintä

Suunnitelmallisella, proaktiivisella ja yhtenäisellä viestinnällä on suuri merkitys koordinoidun ohjelman tavoitteiden saavuttamisessa. Viestintä on verkostoitumisen tärkein työkalu ja välttämätön osa koordinaation toimintaa ohjelman tavoitteiden saavuttamiseksi. Viestinnän yhtenäisyys auttaa tekemään näkyväksi verkoston toimijoita ja nostamaan verkoston kannalta tärkeimpiä teemoja esille.

Koordinaatio on tukenut hankkeita niiden viestinnässä kotona asuville iäkkäille, omille sidosryhmilleen, päättäjille sekä paikallismedioille. Hankkeiden omien viestintäsuunnitelmien tekeminen aloitettiin ensimmäisillä verkostopäivillä ja suunnitelmien kehittämistä jatkettiin yksilöllisesti hankkeiden kanssa ensimmäisten toimintakuukausien aikana. Koordinaatio järjesti viestinnän koulutusta ja työpajoja verkostopäivillä ja etätapaamisissa sekä antoi hankekohtaista tukea erilaisiin viestinnän kysymyksiin liittyen, mm. sosiaalinen media, päättäjäviestintä, mediayhteistyö, viestinnän materiaalit.

Osa hanketyöntekijöistä koki viestinnän suunnittelun ja toteuttamisen kuuluvan selkeästi omaan rooliinsa, osalle ei tuella tässä vaiheessa ollut tarvetta, tai viestintävastuu saattoi olla organisaatiossa jollain muulla. Koko ohjelma-ajan hankkeille on ollut tarjolla yksilöllistä viestinnän tukea heidän itse toivomistaan aiheista.

Tätä tukea ovat käyttäneet muutamat hankkeet, liittyen esimerkiksi sosiaalisen median käyttöön hankeviestinnässä, median tavoittamiseen ja päättäjäviestintään.

Ohjelman alkuvaiheessa viestinnän painopiste oli verkostoitumisessa ja sisäisessä viestinnässä, viestinnän perustan ja työkalujen rakentamisessa sekä viestintäkäytäntöjen vakiinnuttamisessa. Ohjelman aluksi tuotettiin koko ohjelman yhteiseen käyttöön mm. Elämänote-logo, ohjelman perustiedot kertova infokortti ja esite sekä avattiin ohjelman verkkosivut ja aloitettiin kuukausittaisen uutiskirjeen tuottaminen.

Syksyllä 2018 tuotettiin ohjelman yhteinen tunnus, Elämänote-logo, jota kaikki hankkeet käyttivät viestinnässään. Tämän perusteella voi ajatella hankkeiden kokeneen yhtenäiseen verkostoon kuulumisen olevan tärkeää, lisäksi leima auttoi viestinnän vastaanottajia tunnistamaan Elämänote-verkostoon kuuluvat hankkeet.

Ulospäin suuntautuvan viestinnän painopiste oli yhteistyötahoille ja alan asiantuntijoille tehtävässä viestinnässä. Tärkeitä viestinnän kanavia olivat mm. koordinaation taustajärjestöjen sosiaalisen median kanavat, uutiskirjeet ja verkkosivut. Ohjelman edetessä viestinnässä painottuivat hankkeiden työn ja ohjelman keskeisten teemojen näkyväksi tekeminen, tutkimuksen tulosten levittäminen ja vaikuttamistyö. Viestinnän suunnittelua, seurantaa ja arviointia tehtiin koko ohjelman ajan. Sisäistä viestintää arvioitiin hankkeilta, johtoryhmältä ja Elämänote-raadilta saadun palautteen perusteella sekä koordinaatiotiimin sisäisesti yhteisissä palavereissa. Ulkoisen viestinnän onnistumista seurattiin mediaseurannan ja sosiaalisen median seurantatyökalujen sekä verkkoanalytiikan avulla. Viestinnän toimenpiteitä suunniteltiin ja toteutettiin seurannan ja palautteen pohjalta sekä lyhyellä että pidemmällä tähtäimellä ohjelman tavoitteet ja ohjelman alussa tehty viestintäsuunnitelma huomioiden.

Keskeinen sisäisen viestinnän väline oli kuukausittain lähetetty Elämänote-verkoston uutiskirje, johon koottiin verkoston toimijoiden kannalta tärkeimmät verkoston sisäiset ja ulkoiset tapahtumat, uutiset ja koulutukset. Uutiskirjeeseen tuotiin myös taustaorganisaatioiden ajankohtaiset kuulumiset. Uutiskirjeellä oli noin 90 vastaanottajaa; kaikkien hanketyöntekijöiden lisäksi mm. taustaorganisaatioiden toiminnanjohtajia, koordinaation ohjausryhmän jäsenet ja Elämänote-raati. Uutiskirjeen liitteenä lähetettiin kooste Elämänote-ohjelman ja sen hankkeiden näkymisestä medioissa edellisen kuukauden aikana. Koosteen perusteella voitiin arvioida minkälaiset teemat kiinnostavat mediaa ja välittää tätä tietoa hankkeille. Mediakooste sai hankkeilta positiivista palautetta, sillä monella järjestöllä ei ollut omaa mediaseurantaa.

Sisäisen viestinnän foorumiksi perustettiin suljettu Facebook-ryhmä hanketyöntekijöille. Ryhmässä jaettiin tietoa verkoston yhteisistä ja hankkeiden tulevista tapahtumista sekä kysyttiin jonkin verran vertaisryhmän mielipiteitä ja neuvoja eteen tulleissa tilanteissa.

Koronapandemian vuoksi monet ennalta suunnitellut tapahtumat jäivät toteutumatta. Elämänote-koordinaatio on ollut esillä mm. Valtakunnallisilla vanhusneuvostopäivillä ja SOSTE-talk-tapahtumassa sekä puhujana muutamissa yksittäisissä tilaisuuksissa. Arvokas- ja Paikka Auki -ohjelmien sekä THL:n kanssa järjestetty Osallisuus kuuluu kaikille -seminaari nosti osallisuuden hetkellisesti yhdeksi puhutuimmista aiheista suomenkielisessä Twitterissä.

Koko ohjelman ja sen hankkeiden näkyvyyttä mittaamaan perustettiin ohjelman alussa mediaseuranta. Tarkasti hankkeiden nimiin ja Elämänote-sanaan rajattu seuranta on tuottanut noin 600 osumaa. Mukana luvussa on paikallislehtien ilmoituksia hankkeiden toiminnasta, joten kaikki eivät ole toimituksellista sisältöä. Keväällä 2020 tehdyn kyselyn mukaan koordinaation tuoma valtakunnallinen ja alueellinen näkyvyys koettiin keskimäärin hyödylliseksi.

Hankkeiden medianäkyvyydessä on suuria eroja, osa on ollut hyvin aktiivisia ja ennestään tunnettuja toimijoita omalla paikkakunnallaan, osalla näkyvyyttä on vähän. Yleisesti ottaen voi sanoa, että pienillä paikkakunnilla toimivat hankkeet saavat helpommin näkyvyyttä paikallismedioissa, suurissa kaupungeissa uutiskynnys on selvästi korkeampi. Eniten mediaa kiinnostavat toimintaan osallistuvista ihmisistä kertovat tarinat ja hankkeiden järjestämät tapahtumat. Osallisuus laajempana teemana ei ole herättänyt median kiinnostusta toivotulla tavalla.

Koordinaation jakautuminen kahdelle järjestölle toi sekä viestinnällisiä hyötyjä että haasteita. Ikäinstituutin ja VALLIn olemassa olevien kanavien (verkkosivut, uutiskirjeet, lehdet, sosiaalisen median kanavat, tilaisuudet) kautta ohjelmalle saatiin paljon näkyvyyttä näiden järjestöjen seuraajien keskuudessa (lähinnä järjestöalan ammattilaisia sekä kuntien ja valtion virkahenkilöstöä) heti ohjelman alusta lähtien. Jos ohjelmalle olisi perustettu itsenäiset verkkosivut ja sosiaalisen median kanavat, olisi näkyvyyden rakentaminen pitänyt aloittaa niiden osalta nollatasolta, eikä vastaavaa näkyvyyttä kuin kahden taustajärjestön kanavien kautta olisi ehditty saavuttaa ohjelma-ajan loppuun mennessä. Kahden toimijan mukanaolo voi asettaa haasteita viestinnän yhtenäisyydelle ja esimerkiksi verkkosivujen ajantasaisuudelle molemmissa organisaatioissa, mutta näissä asioissa tapahtui kehitystä ohjelman edetessä.

Vaikuttamisviestintä

Viestintä sekä paikallisille vaikuttajille hankkeiden työn juurtumisen kannalta että valtakunnan päättäjille ohjelman teemojen esille nostamiseksi oli määritelty koordinaation tehtäviksi jo hankehakemuksella. Koordinaatio määritteli yhdessä hankkeiden kanssa yhteisissä työpajoissa vaikuttajatyön tärkeimmät teemat ja muotoili niistä pääviestit. Koordinaation toteuttama viestintä varmensi sen, että keskeiset viestit toistuivat ja näkyivät eri kanavissa: mm. koordinaation verkkosivuilla, kuntavaalivideossa, tilaisuuksissa, uutiskirjeissä ja julkaisuissa, kuten Ikäinstituutin kuntavaalimateriaaleissa ja Elämänote-kirjassa.

Hankkeita tuettiin omassa vaikuttajatyössään mm. tuottamalla aineisto, joka opasti vaikuttajaviestinnän tekemiseen ja koosti tutkittua tietoa viestinnän tueksi. Aineisto koostui kahdesta osiosta: vaikuttajille suunnatun viestinnän periaatteista, hyvistä toteutustavoista ja menetelmistä sekä tutkimustiedosta, jota voi hyödyntää viestien sisällön ja perusteluiden tuottamisessa päättäjille.

Alkuvuonna 2020 Elämänote-ohjelman hankkeet keräsivät ryhmiinsä osallistuneilta iäkkäiltä korona-ajan kokemuksia, joista koordinaatio koosti raportin. Raportti toimitettiin valtioneuvoston nimittämälle korkean profiilin työryhmälle, joka selvitti koronakriisin vaikutuksia hyvinvointiin ja tasa-arvoon. Kooste huomioitiin myös valtioneuvoston sivuilla julkaistussa työryhmän loppuraportissa.

Keväällä 2021 kuntavaalien alla järjestettiin neljä alueellista vaikuttaja-webinaaria, joihin osallistui yhdeksän hanketta. Taustaorganisaatioiden asiantuntijoiden osaamista hyödynnettiin kaikkien tilaisuuksien suunnittelussa ja toteutuksessa. Tapahtumiin kutsuttiin paikallisia päättäjiä, kuntavaaliehdokkaita, keskeisiä virkamiehiä ja muita hankkeiden tärkeiksi katsomiaan oman alueensa henkilöitä. Webinaareihin osallistui keskimäärin 40–50 henkilöä ja kaikille ilmoittautuneille lähetettiin tietopaketti Elämänote-ohjelmasta ja alueen hankkeiden tarjoamasta toiminnasta.

Ikäinstituutin ja VALLIn johtajat ovat viestineet Elämänote-ohjelmasta ja sen teemoista työryhmissä, verkostoissa ja tilaisuuksissa, joihin ovat osallistuneet, esimerkkeinä usean eri ministeriön työryhmät, Kansallinen ikäohjelma, eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta ja sivistysvaliokunta, eduskunnan IKÄ-verkosto, SOSTE ja useat eri ohjausryhmät. Näiden kohtaamisten vaikutuksia valtakunnalliseen päätöksentekoon on vaikea arvioida, vaikutukset saattavat näkyä vasta pidemmän ajan kuluttua.

- ***Koordinaation tuottama yhteinen viestintä sekä hankkeiden yksilöllinen viestinnän tuki ovat tärkeitä, sillä hankkeiden valmiudet ja resurssit viestiä vaihtelevat paljon.***
- ***Koordinaation tuottama yhteinen ohjelmatasoinen viestintä takaa linjakkuuden ja viestinnän tuloksellisuuden sekä edesauttaa yleisen näkyvyyden saamista ohjelman teemoille.***
- ***Vaikuttajaviestintään tarvitaan yleisesti paljon tukea, ja siihen pitää panostaa koko hankkeen ajan. Koordinaatiotiimissä tulee olla tähän osaamista.***

5. Tuotosten ja toimintatapojen levittäminen

Koordinaation työnä kehitetty iäkkäiden kanssatutkijuuteen perustuva tutkimusmenetelmä on juurrutettu Ikäinstituutin käyttöön ja sitä tullaan soveltamaan mahdollisuuksien mukaan tulevissa hankkeissa. Ikäinstituuttiin muodostui Elämänote-ohjelman myötä asiantuntemusta kanssatutkijuus-menetelmästä, jota voidaan jatkossa hyödyntää eri tavoin: tutkijaverkostoissa, omissa ja yhteistyökumppaneiden hankkeissa sekä vaikuttamistyössä.

Ikäinstituutin ja VALLIn johtajat ovat viestineet Elämänote-ohjelmasta ja sen teemoista työryhmissä, verkostoissa ja tilaisuuksissa, joihin ovat osallistuneet, esimerkkeinä usean eri ministeriön työryhmät, Kansallinen ikäohjelma, eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta ja sivistysvaliokunta, eduskunnan IKÄ-verkosto, SOSTE ja useat eri ohjausryhmät. Näiden kohtaamisten vaikutuksia valtakunnalliseen päätöksentekoon on vaikea arvioida, vaikutukset saattavat näkyä vasta pidemmän ajan kuluttua.

Ohjelmassa tehdyn työn laajempi juurtuminen on mahdollista arvioida vasta pidemmällä aikavälillä. Helmikuussa 2022 näytti siltä, että ohjelman tuotokset kiinnostavat sekä oppilaitoksissa että valtakunnallisissa alan järjestöissä, joilla oli kiinnostusta saada perehdytystä aiheeseen. Oppilaitokset ovat hyödyntäneet tuotettuja materiaaleja ja niitä on lähetetty heille. Järjestöt puolestaan ovat jatkolevittäneet materiaaleja muun muassa uutiskirjeissään. Sekä Ikäinstituutti että VALLI jatkavat tahoillaan tulosten levittämistä.

- ***Koordinaation toiminnan ja rahoituksen tulisi jatkua noin puoli vuotta hankkeiden työn päättymisen jälkeen ohjelman toiminnan juurruttamiseksi.***

6. Johtopäätökset ja suositukset

Koordinaation kannalta olisi arvokasta, että ohjelmaan mukaan hakevilla hankkeilla on jo hakuvaiheessa tietoa siitä, mitä ohjelmassa mukana olo tarkoittaa ja mitä se edellyttää. Tarvitaan siis yhteisesti määritelty lähtötilanne ja jaettu ymmärrys ohjelman tavoitteista. Jo hakuvaiheessa hankkeiden tulisi esimerkiksi pohtia, mitä on valmis antamaan (osaamista, vuorovaikutusta) ja mitä odottaa ohjelmalta ja muilta mukaan valituilta hankkeilta. Konkreettisesti tämä tarkoittaa myös rahoituksen varaamista hakuvaiheessa mahdollisille matkoille (yhteisiin kokoontumisiin) ja työresursseja ohjelman yhteiseen työstöön ja raportointiin.

Kokonaisuutena arvioiden koordinaation työ saisi paremmat lähtökohdat, jos koordinaatio aloittaisi työskentelyn ennen hankkeita (esimerkiksi 3–6 kk aiemmin). Koordinaation toiminnan organisoituminen, sisällöllisten teemojen jäsentäminen, yhteisten tavoitteiden kirkastaminen ja hankkeiden hakemuksiin perehtyminen sijoittuisivat tähän vaiheeseen. Tämän vaiheen merkitys tärkeä niin koordinaation itsensä kuin hankkeiden työn tukemisen kannalta. Tälle vaiheelle on hyvä olla riittävästi aikaa. Ohjelmatyössä pystyttäisiin tällöin myös kehittämistyön puitteissa kiinnittämään alusta alkaen oman toiminnan

organisoitumiseen, yhteiseen keskusteluun sekä raportoinnin ja tilastoinnin suunnitteluun vielä paremmin huomiota.

Tulevaisuudessa voi olla hyödyllistä punnita vielä tarkemmin kahden toteuttajatahon hyödyt. Selvää on, että kaksi taustatahoa lisää viestinnän vaikuttavuutta sekä ohjelman mahdollisuutta hyödyntää kahden taustaorganisaation osaamista ja materiaaleja. Samalla tulee kuitenkin varata riittävästi aikaa ja resursseja joustavan koordinaation sisäisen viestinnän ja yhteistyön mahdollistamiselle. Hyödyllistä saattaisi myös olla, jos mahdolliset koordinaatiokumppanit osallistuisivat ohjelmatyöhön samankokoisilla resursseilla.

Kahden järjestön mallissa on hyvä muistaa varata riittävästi aikaa yhteistyölle. On myös hyvä muistaa, että kun koordinaatio jakaantuu useamman toimijan kesken, on hyödyllistä kirjoittaa auki yhteistyömuodot, työnjako sekä yhteistyöhön liittyvät tavoitteet jo alkuvaiheessa. Käynnistysvaiheessa tulisi myös antaa aikaa yhteisten järjestelmien luomiselle. Tähän liittyy muun muassa kysymys yhteisestä tallennustilasta, jota kaikilla asianosaisilla heti työn alussa on pääsy yhteiseen tietopohjaan ja materiaaleihin.

Koordinaatiotiimin työskentelyssä keskeistä oli ratkaisukeskeinen lähestymistapa, jolloin työskenneltiin mahdollisuuksien löytämiseksi ja kerättiin myös systemaattisesti työn onnistumisia kuukausittain. Tässä pysyttiin vahvistamaan tiimin jäsenten välistä dialogia.

Koordinaation ja ohjelman tueksi kutsuttu Elämänote-raati toi ohjelmaan paljon lisäarvoa, mutta samalla jouduttiin tasapainottelemaan sen kanssa, kuinka paljon vapaaehtoisina toimivilta voidaan edellyttää esimerkiksi hankkeiden toimintaan paneutumista. Voidaan kuitenkin todeta, että raati-mallia voi pitää hyvänä uutena vapaaehtoisuuden muotona joka sai paljon positiivista palautetta myös hankkeilta.

Koordinaation, ohjelman ja hankkeiden työlle on ollut suuri lisäarvo, että osana ohjelmaa on voitu toteuttaa laadullinen seurantatutkimus hankkeiden työn merkityksestä. Tutkimus on tuonut näkyvyyttä aiheelle, ja se tuo esiin myös ohjelman tuloksia ja osallisuuden merkitystä. Lisäksi on arvokasta, että tutkimuksen osana kehitetty uusi tutkimusmenetelmä lisää ikäihmisten kuulemista ja antaa heille kanssatutkijoina uuden roolin kehittämistoiminnassa.

Koordinaation ohjausryhmän ohjelmaa ja koordinaatiota arvioivissa keskusteluissa nousi esiin useita rakenteellisia tekijöitä, joiden nähtiin vaikuttavan ohjelman tuloksellisuuteen. (Kahdessa ohjausryhmän kokouksessa keskityttiin erityisesti arviointiin. Viimeisessä oli mukana myös Elämänote-raati.)

Kun tavoitteena on parantaa ikääntyneiden osallisuutta, esiin nousi myös paljon asioita, joihin ei ole järjestösektorilla mahdollista suoraan vaikuttaa. Ohjausryhmässä nähtiin, että hanketyön määräaikaiset projektit vaikeuttavat monien ohjelman tavoitteiden edistämistä. Useita hyväksi todettuja toimintamuotoja tulisi rahoittaa pitkäjänteisemmin, eli suunnata rahoitusta enemmän perustyöhön tai pysyvämpään toimintaan, ei määräaikaisiin projekteihin, jotta ikääntyneiden osallisuutta saadaan vahvistettua.

Toiminnan määräaikaisuus tuo haasteita myös siksi, että työntekijöiden vaihtuvuus voi olla runsasta, kun hankkeista siirrytään mahdollisuuden tullen muihin vakituisiin tehtäviin. Myös yhteistyön rakentaminen kunnan ja muiden toimijoiden kanssa voi olla haasteellista, kun toiminnan aikajänne on lyhyt.

Erillisten pienten hankkeiden kerääminen ohjelmakokonaisuudeksi nähtiin ohjausryhmässä järkeväksi toimintatavaksi. Elämänote-ohjelman hyödyt sekä hankkeille että laajemman vaikuttavuuden kannalta olivat ohjausryhmälle selkeitä.

- ***Koordinaatiotyötä kannattelee ja yhteisen kehittämisen mahdollistaa aktiivinen ja avoin vuoropuhelu hankkeiden kanssa.***
- ***Yhteisen arvioinnin kehittämiseen tulee jo ohjelman alkumetreillä varata riittävästi aikaa.***

- ***Koordinaation olemassaolo tarjoaa alustan, joka mahdollistaa yhteiskehittämisen kannalta korvaamattomia kumppanuuksia ja verkostoja, joita ei muutoin syntyisi.***
- ***Johtamisjärjestelmän jatkuva arviointi ja kehittäminen mahdollistaa toimivan tuen koordinaatiolle.***
- ***Iäkkäiden äänen ja asiantuntemuksen kuuleminen ja toiminnan kehittäminen heidän kanssaan edesauttaa suuntaamaan toimintaa iäkkäiden tarpeita vastaavaksi.***
- ***Hyödyntämällä tutkittua tietoa kohderyhmästä ja toiminnan tuloksista varmistetaan kehittämisen oikea kohdentuminen.***

LIITE 1. Raportin lähteet

Raportti perustuu seuraaviin lähteisiin:

- Koordinaation hankkeille tekemä alkukartoitus ja noin puolivuosittain tehdyt seurantakyselyt. Kyselyissä kysyttiin kysymyksiä (osin toistuvia) oman työn organisointiin ja tuloksellisuuteen liittyen, palautetta koordinaatiolle ja toiveita tulevaa varten. Kysymyksissä pyydettiin sekä numeraalisia arvioita eri asioista (skaala 1-10 tai 1-5, tai kouluarvosana) että avoimia vastauksia.
- Hankkeiden STEAlle tekemät tuloksellisuusraportit (valikoiduin osin)
- Hankkeiden STEAlle antama palaute ohjelmasta ja koordinaatiosta (koordinaation saamat powerpoint-tiivistelmät valikoiduin osin?)
- Koordinaation ohjausryhmän ja vapaaehtoisista ikääntyneistä koostuvan Elämänote-raadin antama palaute
- Koordinaation ns. hiljainen tieto ja itsearviointi (ml. muistiinpanot)
- Hankkeiden kanssa työpajoissa (Verkostopäivillä, zumpeilla, koulutuksissa) tuotetut materiaalit
- Hankkeiden kanssa kahdenkeskisissä tapaamisissa saatuihin tietoihin

LIITE 2. Elämänote-ohjelman koordinaation tuottamia viestinnän aineistoja

- Tapahtumissa ym. jaettava kortti, jossa perustiedot ohjelmasta ja yhteystiedot (painettu)
- Esite, jossa tietoja ohjelmasta, hankekartta, yhteystiedot ym. (painettu)
- Elämänote-ohjelman blogit: https://www.ikainstituutti.fi/elamanote-blogit/
- Osallisuustutkimuksen tuloksia, osa 1/2 https://www.ikainstituutti.fi/content/uploads/2020/12/Elamanote-1_172x245_kevyt.pdf
- Osallisuustutkimuksen tuloksia, osa 2/2: https://www.ikainstituutti.fi/content/uploads/2021/09/Elamanote-2_172x245_7_VALMIS.pdf
- Tiiviisti Tutkimuksesta 3/2021: Yhdessäolo vahvistaa osallisuutta https://www.ikainstituutti.fi/content/uploads/2021/11/TiiTu_No_3_EO_2021_interactive.pdf
- Gerontologia-lehden artikkeli Elämänote-tutkimus on käynnistynyt: mukana iäkkäitä kanssatutkijoita: https://journal.fi/gerontologia/article/view/82441/42018
- Kirjallisuuskatsaus Iäkkäiden osallisuudesta: https://www.ikainstituutti.fi/tuote/iakkaiden-osallisuus-terveys-asuminen-ja-yhteisollisyys-kirjallisuuskatsaus/
- Aineistoa päättäjille, mm. artikkeli: https://www.ikainstituutti.fi/osallisuus/ovatko-kuntasi-kynnykset-korkealla/, kuntavaalivideo: https://www.youtube.com/watch?v=_Xw1KQtvm_c&list=PLSGkbeFujqqEoR_DAP5Nr7XzGto3XpODr&index=6 ja vaikuttaja-webinaarien esitykset https://www.ikainstituutti.fi/content/uploads/2021/06/Iakkaiden-osallisuus_Espoo-Kerava_1705.pdf
- Artikkelit Ikäinstituutin Voimasanomissa 2019, 2020, 2021.
- Elämänote-tarinat hankkeiden arjesta: https://www.ikainstituutti.fi/elamanote-tarinat/
- Hankkeiden tuottamat tarinat toiminnasta korona-aikana: https://www.ikainstituutti.fi/elamanote/elamanote-hankkeiden-korona-ajan-kertomukset/
- Iäkkäitä arjessa – ihmisiä Elämänotteessa -kooste erilaisista kuvitteellisista ikäihmisistä: https://www.youtube.com/watch?v=2SzlDzwY8dw&list=PLSGkbeFujqqEBhno9QHDfjcaOiKdTXufJ&t=4s
- Ohjelmassa yhteisesti tuotetut toimintamallit: https://www.ikainstituutti.fi/elamanote/elamanote-ohjelmassa-tuotetut-toimintamallit/
- Koordinaation hyödyt -posteri: https://www.ikainstituutti.fi/content/uploads/2021/02/Ela%CC%88ma%CC%88note_posteri_verkkosivulle.pdf
- Ohjelma-ajan toiminnan koostava Elämänote-kirja: https://www.ikainstituutti.fi/content/uploads/2021/11/Elamanote-kirja_saavutettava.pdf